

Iwona Murawska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

E-MAIL: imurawska@umk.pl ORCID: 0000-0002-9691-4311

Teorie rozwoju człowieka
Barbary M. Newman i Philipa R. Newmana
– kompendium wiedzy z psychologii rozwojowej
czy nowe otwarcie?

STRESZCZENIE

Na polskim rynku wydawniczym pojawił się nowy podręcznik z zakresu psychologii rozwojowej: *Teorie rozwoju człowieka* autorstwa Barbary M. Newman i Philipa R. Newmana, któremu poświęcone jest niniejsze studium recenzyjne. Poza dokonaniem charakterystyki tej pracy, podejmuję w nim próbę odpowiedzi na pytanie, czy wskazana propozycja stanowi nowe spojrzenie na zagadnienia psychologii rozwojowej, a także w jaki sposób lektura może przysłużyć się osobom zajmującym się edukacją.

SŁOWA KLUCZOWE: psychologia, teorie rozwoju, podręcznik, człowiek, rozwój

Celem naszej książki jest przedstawienie pobudzającego ciekawość czytelnika wprowadzenia do teorii na temat rozwoju człowieka. Wierzymy, że teorie wciągną Cię w świat idei i skłonią do ponownej, ale i nowej refleksji nad relacjami społecznymi, procesami, kulturą i samym sobą.

(Newman i Newman, 2024, s. XV)

Wprowadzenie

Psychologia, jako jedna z podstawowych nauk pomocniczych pedagogiki, jest osią, która pomaga ugruntować edukacyjne teorie i dociekania w kategoriach zachowania oraz osobowości. Szczególnie znaczącą rolę w tym kontekście pełni psychologia rozwojowa, jako jedna z najważniejszych subdyscyplin psychologii, która zajmuje się rozwojem człowieka w różnych okresach jego życia (Kielar-Turska, 2015, s. 3). Pozwala ona na umiejscowienie dociekań edukacyjnych w meandrach rozwoju i jego uwarunkowaniach. Dzięki psychologii rozwojowej osoby zajmujące się pedagogiką mogą lepiej zrozumieć praktykę edukacyjną w odniesieniu do różnych etapów życia człowieka, dostosowywać cele wychowania i kształcenia do poziomu rozwoju jednostki oraz identyfikować

wyzwania związane ze zmianami, kryzysami, a także realizacją poszczególnych zadań. Dlatego edukatorki i edukatorzy z zainteresowaniem sięgają po prace z tej subdyscypliny.

Na polskim rynku wydawniczym jest dostępnych wiele prac (kompendiów) poświęconych psychologii rozwojowej (zob. m.in. Senejko, 1994; Bee i Boyd, 2007; Brzezińska i in., 2016; Trempała, 2017, 2021 itp.). W 2024 r. ukazała się kolejna propozycja przedstawienia teorii rozwoju człowieka – książka autorstwa amerykańskich psychologów rozwoju, Barbary M. Newman oraz Philipa R. Newmana, w przekładzie Marty Białeckiej, Marty Szpan i Magdaleny Szmytki. Jest to już trzecie wydanie tego rozpoznawalnego podręcznika (wyd. 1 – 2007; wyd. 2 – 2016). W związku z tym postanowiłam przyrzeć się tej nowej publikacji poświęconej zagadnieniom teorii rozwoju. Jednak wobec dużej liczby dostępnych opracowań, skierowałam swoją uwagę na realizację kategorii nowatorstwa oraz potencjalnych możliwości zastosowania publikacji w kontekście pedagogicznym.

Pytania na które poszukuję odpowiedzi w studium recenzyjnym:

- Czy praca *Teorie rozwoju człowieka* Barbary M. Newman i Philipa R. Newmana ma charakter kompendium z zakresu psychologii rozwojowej, czy stanowi nowe otwarcie w spojrzeniu na teorie rozwoju człowieka?
- Co może dać osobom zajmującym się edukacją lektura *Teorii rozwoju człowieka* Barbary M. Newman i Philipa R. Newmana?

Charakterystyka

Pracę, liczącą ponad 500 stron, można podzielić na trzy główne części: teorie rozwoju akcentujące rolę czynników biologicznych, teorie rozwoju akcentujące rolę czynników środowiskowych oraz teorie rozwoju zakładające interakcję pomiędzy nimi. Całość składa się kilkunastu rozdziałów, a każdy z nich jest poświęcony rozwojowi rozpatrywanemu przez pryzmat innego nurtu psychologii.

Autorzy zastosowali schemat, do którego odnoszą każdą z jedenastu zaprezentowanych teorii, co z pewnością ułatwia poruszanie się po podręczniku. Poszczególne części rozpoczynają się pytaniami kierunkowymi, mającymi nadać tok eksploracji poszczególnych zagadnień. Następnie przedstawiany jest opis przypadku, służący zobrazowaniu danej teorii w praktyce. Po tak zarysowanym wstępie czytelnik może zapoznać się z tłem historycznym oraz podstawowymi pojęciami, charakterystycznymi dla omawianego nurtu. Kolejna część poświęcona jest nowym kierunkom interpretacyjnym

oraz przykładowemu zastosowaniu teorii. Całość wieńczy refleksja nad tym, dlaczego dana koncepcja spełnia kryteria pozwalające uznać ją za teorię rozwoju człowieka. Towarzyszy jej również krytyczna dyskusja, zestaw pytań pomocniczych, polecane materiały do dalszej lektury oraz słowa kluczowe (Newman, 2024, s. XIV).

W pierwszej części pracy autorzy koncentrują się na teoriach akcentujących rolę czynników biologicznych w rozwoju człowieka, wśród których wyróżniają: teorię ewolucyjną, teorię psychoanalityczną oraz teorię poznawczą. W kolejnej części przedstawiają teorie, które podkreślają znaczenie czynników środowiskowych, takie jak: teoria uczenia się, teoria ról społecznych, teoria rozwoju w biegu życia, a także teoria sprawiedliwości społecznej. Ostatnia część jest poświęcona teoriom, które podkreślają interakcje między jednostką a środowiskiem. Odpowiadają jej rozdziały dotyczące: teorii psychospołecznej, teorii kulturowo-historycznej, teorii bioekologicznej oraz teorii systemów dynamicznych. Całość domyka epilog, który również wpisuje się w przyjęty w podręczniku schemat analizy – rozpoczyna się od analizy przypadku, który następnie rozpatrywany jest z perspektywy wszystkich wcześniej omówionych nurtów. W zakończeniu autorzy podejmują próbę odpowiedzi na pytanie, dlaczego istnieje tak wiele teorii rozwoju. Dochodzą do wniosku, że żadna z nich nie wyjaśnia w pełni wszystkich aspektów ludzkiego rozwoju ani nie oddaje jego złożoności. Każda z prezentowanych teorii ma swoje punkty uwagi, określony zakres zastosowania, jak i pewne ograniczenia (Newman, 2024, s. 506). Otrzymujemy też interesujące implikacje dla praktyki. Całość epilogu daje nie tylko doskonałą okazję do uporządkowania zdobytych wiadomości, lecz także stanowi odpowiednie domknięcie całej publikacji.

Przyjęty w podręczniku model jest dla mnie interesujący, bowiem wszystkie znane mi wcześniej kompendia czy podręczniki psychologii rozwojowej (zob. m.in. Bee i Boyd, 2007; Trempała, 2017) koncentrowały się przede wszystkim na opisie poszczególnych etapów rozwojowych. Choć takie podejście miało niewątpliwie porządkujący charakter, to jednak osadzenie rozwoju człowieka w kontekście konkretnych teorii może umożliwić bardziej całościowe spojrzenie na różne etapy życia człowieka, a także pomóc w ich wieloperspektywicznej analizie.

Aplikacja i zastosowanie treści w pedagogice

Biorąc pod uwagę oczywiste związki psychologii z pedagogiką, wykorzystanie zaproponowanego podręcznika w różnych przestrzeniach edukacyjnych wydaje się w pełni uzasadnione, bowiem szeroko rozumiany rozwój jest

kluczem w procesie edukacji człowieka (por. Cyzio, 2017, s. 142–143). Znajomość etapów rozwoju i teorii rozwoju człowieka stanowi fundament dla dalszych dociekań pedagogicznych. W praktyce edukacyjnej ważne jest rozpoznanie istoty i genezy określonych zachowań, problemów czy wyzwań. Jednak czy w pracy poczyniono zwrot w stronę pedagogów i pedagożek? W pewnym sensie tak, i w tym miejscu posłużę się przykładem z książki. W rozdziale dotyczącym teorii uczenia się autorzy opisali przypadek nowej uczennicy, prześladowanej przez koleżanki, który stał się podstawą analizy zmian w zachowaniach i przekonaniach wynikających z doświadczenia. Na tym przykładzie wyjaśniane są istotne pojęcia oraz koncepcje związane z uczeniem się (Newman, 2024, s. 174–175). Oczywiście nie jest to jedyne dosłowne odniesienie edukacyjne – w podręczniku jest ich wiele. Ich wartość jednak wynika przede wszystkim z kontekstu psychologicznego: wyjaśnienia mechanizmów danego zachowania oraz jego możliwych implikacji. Jedną z największych zalet tego kompendium jest ukazanie, w jaki sposób zdobytą wiedzę naukową można wykorzystać w praktyce, także praktyce pedagogicznej. Pedagożki i pedagodzy mogą przyjrzeć się tu nie tylko zagadnieniom uczenia się, ale także m.in. rolom społecznym, możliwościom rozwoju w biegu życia, opcjom pozytywnego rozwiązywania kryzysów życiowych i rozwojowych oraz znaczeniu zabawy. W rezultacie otrzymujemy wiele rozwiązań, które mogą pomóc wspierać jednostki w ich rozwoju.

Zatem podczas zajęć na studiach pedagogicznych warto wykorzystać książkę, która przedstawia wybrane koncepcje przez pryzmat wyjaśniania praktyki, co z pewnością ułatwi przyswajanie treści studentom nastawionym na utylitaryzm w zdobywaniu wiedzy.

Jak podkreślają autorzy:

Jedenaście teorii przedstawionych w tej książce wciąż się rozwija, stymulując badania i inspirując praktykę i interwencje w obszarze rozwoju człowieka, w tym edukacji, doradztwie, planowaniu organizacyjnym, świadczeniu usług społecznych i polityce społecznej. Każda z teorii wniosła unikatowy wkład, zmieniając sposób, w jaki wyjaśniamy rozwój, a w rezultacie zwiększając możliwości poprawy jakości życia dzieci, młodzieży, dorosłych (Newman, 2024, s. 497).

Można zauważyć, że autorzy byli również nastawieni na praktyczny wymiar życia społecznego, w tym praktykę edukacyjną. Trudno jednak nie zauważyć, że system edukacji, o czym doskonale wiedzą osoby zajmujące się pedagogiką, nie funkcjonuje perfekcyjnie. Działania edukacyjne wiążą się zawsze z „(...) interwencją w «żywą materię», w bieg życia rozwijającego się człowieka i w stale

dynamicznie zmieniające się jego interakcje z otoczeniem bliższym i dalszym” (Brzezińska 2013, s. 208).

Po lekturze podręcznika osoby zajmujące się pedagogiką zyskują szansę lepszego zrozumienia praktyki edukacyjnej w odniesieniu do kolejnych etapów życia, a także dostosowania celów wychowania do poziomu rozwoju jednostki. W związku z tym znajomość psychologii rozwojowej, rozumienie jej prawidłowości czy umiejętność zastosowania wydają się kluczowe dla prowadzenia przemyślanych i zoptymalizowanych działań w obszarze pedagogiki. I ten podręcznik na pewno to umożliwia, jednak wymaga to uprzedniej refleksji oraz analizy przedstawionych treści.

Zapoznanie się z pracą może nie tylko zainspirować do poszukiwania nowych tropów badawczych – dzięki pokazaniu przykładów badań z zakresu każdej z teorii – lecz także przyczynić się do rozbudowy własnego warsztatu naukowego. Widzę zatem wiele możliwości wykorzystania podręcznika w obszarze pedagogiki.

Nowe spojrzenie i otwarcie

Nowe otwarcie traktuję tu jako przejaw nowatorstwa, zmiany czy nawet rewolucji w myśleniu o psychologii rozwojowej. W sensie dosłownym obecne wydanie podręcznika różni się od wcześniejszych wersji przede wszystkim dodaniem nowego rozdziału poświęconego teorii sprawiedliwości społecznej. Idei tej poświęcono również więcej uwagi w innych częściach. Zauważalna jest także większa koncentracja na kwestiach związanych z płcią i jej uwarunkowaniami, a także szersze uwzględnienie roli kultury w rozwoju człowieka. Na uwagę zasługuje również udoskonalone podsumowanie, w którym wyraźniej zarysowano powiązanie teorii z praktyką.

Walorem omawianej pracy jest na pewno zachęta do krytycznej oceny i własnej refleksji, co pozwala uznać, że realizuje w pewien sposób emancypacyjną funkcję edukacji (Kwieciński, 1995), wciąż słabo obecną w polskiej rzeczywistości szkolnej. Choć dostrzegalne są sądy czy przekonania autorów oraz amerykański kontekst, podręcznik można uznać za uniwersalny, oferuje bowiem wiele możliwości wykorzystania. Całość opracowania jest też inaczej skonstruowana niż większość znanych mi popularnych kompendiów z psychologii rozwojowej. Osią organizującą nie są tu etapy rozwoju, ale teorie rozwoju człowieka. Autorzy każdorazowo wskazują zarówno mocne strony, jak i ograniczenia poszczególnych teorii. Zamieszczają również pytania do refleksji, aktualną literaturę przedmiotu oraz propozycje dalszych lektur. Wszystko to, zgodnie z założeniami, ma służyć refleksji, uporządkowaniu oraz przyswajaniu wiedzy. Dużym atutem jest również zakotwiczenie treści w bieżących

badaniach czy realiach dynamicznie zmieniającego się świata, choć już w zasadzie powinno to stanowić bazę większości współczesnych podręczników.

Jednak pomimo wielu zalet omawianej pracy, nadinterpretacją byłoby stwierdzenie, że stanowi ona „nowe otwarcie” w spojrzeniu na psychologię rozwojową. Wiele kontekstów, aktualne wyzwania społeczne jako oś odniesienia czy zachęta do refleksji – to istotne walory, ale nie oznaczają one jednak rewolucji w myśleniu o rozwoju człowieka. Może nie taka jest rola podręcznika, jego zadaniem jest raczej ukazywanie złożoności psychologii rozwojowej i inspirowanie do dalszego odkrywania świata niż formułowanie śmiałych tez czy budowanie nowych paradygmatów. Nie zakończyłam lektury z przeświadczeniem, że chciałabym zostać psycholożką rozwoju, choć utwierdziłam się w przekonaniu, że psychologia jest pedagogom potrzebna i zyskałam wiele cennych tropów.

Dyskusja

Narracja prowadzona przez Barbarę M. Newman oraz Philipa R. Newmana pozwala osobie zorientowanej w psychologii uporządkować posiadaną wiedzę, natomiast czytelnikowi rozpoczynającemu dopiero swoją przygodę z tą dyscypliną – zrozumieć poszczególne teorie rozwoju. Sięgając po tę książkę liczyłam na coś w rodzaju nowego otwarcia. W rezultacie w moje ręce trafił rozbudowany podręcznik, kompendium wiedzy z zakresu psychologii rozwojowej – podręcznik niewątpliwie, interesujący, wartościowy, skłaniający do refleksji i dobrze uporządkowany. Co ważne, zachęca do wrażliwości na drugiego człowieka, w tym ludzi zagrożonych wykluczeniem, wykluczanych, dyskryminowanych, będących ofiarami przemocy oraz krzywdzących stereotypów. Nie ujmując wartości merytorycznej pracy, warto zwrócić uwagę na to, że początkujący czytelnik może być przytłoczony pewnym naddawaniem i „przegadaniem” treści. Z kolei osoba bardziej zaawansowana, z większym doświadczeniem psychologicznym, może czuć niedosyt. Ponadto styl publikacji, ukierunkowany na dostępność i sprawiedliwość społeczną, może być trudny w odbiorze zarówno dla czytelników z zaburzeniami koncentracji uwagi czy wadą wzroku, jak i zorientowanych konserwatywnie miłośników idei transmisji kulturowej.

Odnosząc się do cytatu, który zainicjował ten tekst, należy stwierdzić, że autorzy spełnili swoją obietnicę. Lektura pracy pozwoliła mi na nowe „przetarcie” i spojrzenie na znane lub już kojarzone szlaki, skłoniła do ponownej refleksji nad zagadnieniami rozwoju czy do zastanowienia się nad koniecznością wykorzystania teorii psychologicznych w pedagogice. Czy jednak analiza podręcznika pobudziła moją ciekawość? Niewątpliwie

– w pewnym zakresie. Z pewnością wywołała we mnie większe otwarcie na psychologiczne teorie, ich zastosowaniem w edukacji, a także szerszą refleksją nad światem i dokonującymi się w nim przemianami. Niewątpliwie znaczącym atutem pracy są liczne przykłady badań oraz odniesienia do aktualnych wyników naukowych, które osadzają rozważania autorów w szerokim, współczesnym kontekście. Dzięki temu łatwiej jest nie tylko utożsamić się z prezentowanymi zagadnieniami, ale również przełożyć teorię na praktykę codziennego życia.

Jednocześnie poczułam zmęczenie i ulgę, że przebrnęłam przez zaprezentowane treści, które momentami wydawały się nadmiernie rozbudowane. Współczesny student, przedstawiciel pokolenia obrazu, może mieć problem z ich przyswojeniem. Forma prezentacji często wykraczała ponad potrzeby odbiorcy. Reasumując, całość jest warta uwagi publikacją, która stanowi wartościowe kompendium wiedzy z zakresu teorii rozwoju człowieka. Niezwykle wyraźnie dostrzegalna jest szeroka wiedza tematyczna Państwa Newmanów i ich pasja do psychologii, a także ich bogate doświadczenie. W rezultacie całość zadowoliła mnie, ale nie zafascynowała. Jednak czy podręcznik musi fascynować?

BIBLIOGRAFIA

- Bee, H. i Boyd, D. (2007). *Psychologia rozwoju człowieka*, przeł. J. Gilewicz i A. Wojciechowski. Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Brzezińska, A. (2013). Psychologia a edukacja: pomoc psychologiczna wobec transformacji systemu edukacji. *Edukacja*, 5(125), 206–216.
- Brzezińska, A., Appelt, K. i Ziolkowska, B. (2016). *Psychologia rozwoju człowieka*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Cyzio, D. (2017). Wyzwania edukacji (w Polsce) z perspektywy psychologicznej. *Hybris*, 36, 139–173.
- Kielar-Turska, M. (2015). Kształtowanie się naukowej psychologii rozwoju człowieka. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka: podręcznik akademicki*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kwieciński, Z. (1995). *Socjopatologia edukacji*. Mazurska Wszechnica Nauczycielska.
- Newman, B.M. i Newman, P.R. (2007). *Theories of human development*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Newman, B.M. i Newman, P.R. (2016). *Theories of Human Development*. Psychology Press.
- Newman, B.M. i Newman, P.R. (2024). *Teorie rozwoju człowieka*, M. Białecka (red. nauk.), przeł. M. Białecka, M. Szpak i M. Szmytke. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Senejko, A. (red.). (1994). *Psychologia rozwoju człowieka: wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Trempała, J. (red.). (2017). *Psychologia rozwoju człowieka: podręcznik akademicki*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Trempała, J. (2021). *O zachowaniu i rozwoju człowieka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.